

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ІСТОРИОГРАФІЯ

УДК 82.09

КОГНІТОЛОГІЧНІ ЗМІНИ ІСТОРИЧНОГО ШЛЯХУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Тетяна Володимирівна Бовсунівська

orcid.org/0000-0002-2018-4674

tetyanabov@gmail.com

Доктор філологічних наук, професор

Кафедра зарубіжної літератури

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Бульвар Шевченка, 14, 01001, м. Київ, Україна

Анотація. Здійснено аналітичний огляд становлення літературознавства за останні півстоліття, переважно в інтеграції з когнітивними науками. Зокрема, йдеться про переосмислення постмодерністської критики у зв'язку з її неспроможністю утворити новий науковий гештальт. Відзначено, що саме постмодерністська критика виявила найбільш актуальні когнітивні дисонанси кінця ХХ – початку ХХІ століть та спровокувала інтеграцію літературознавства з дисциплінами природничого циклу. Звідси великий інтерес сучасників до когнітології, синергетики та постнекласичних теорій розвитку. Висловлюється припущення щодо перспективи розвитку когнітивного літературознавства.

Ключові слова: гештальт, постмодернізм, когнітивне літературознавство, метод, історіографія літературознавства, інтерпретація, гештальт-модель, терміносистема, синтез, наратологія.

Сучасний стан методики літературознавчого пізнання та термінологізації можна охарактеризувати як кризовий уже на тій підставі, що різноманітні термінологічні системи описують літературне явище, але не прагнуть його вичерпати (на відміну від попередніх, радянських традицій, де вимога вичерпності описуваного явища стояла жорстко), що полишає іноді дуже великий простір для сумнівів у межах кожної запропонованої методики. „Недовичерпане” явище породжує не просто сумніви, а прагнення конкретизувати його, звідси поява численних

тавтологічних термінів, які нічого не прояснюють, а тільки примножують уже активовані неузгодження (наприклад, образ, актант, ейдос, симулякр, ризома, імідж або фрагментованість, інтертекстуальність, сингулярність, фрактальність, інтермедіальність тощо). Утворення рядів майже тавтологічних термінів із незначними сміловими відмінностями – це не єдина проблема сучасного літературознавства, додайте до неї відсутність систематизації в поняттях і термінах, брак надійних мотивацій та достовірних практичних проєкцій.

Саме такі процеси спостерігалися донедавна в домінуючій постмодерністській критиці, яка нині сприймається як „культура наших батьків” [23], за визначенням А. Кербі. Основні ідеї постмодернізму сформовані в 60–70-х роках ХХ століття. У 80-х роках ця критика відчутно перемагала на сторінках західних журналів, вражаючи епатажністю ідей та кількістю публікацій. Нарешті, у 90-ті роки помітний деякий спад постмодерністської активності, і вочевидь до кінця ХХ століття цей тип критичної думки вже став би історією, якби не развал СРСР та долучення вчених цього регіону до розбудови постмодерну, який мислився ними актуальним на противагу радянським літературознавчим кліше. Сучасник бачить численні теоретичні провалля, легко визначає слабкі місця та породжені постмодернізмом викривлення (як заперечення будь-якого логоцентризму та й будь-якого центризму Ж. Дерріда або „смерть автора” Р. Барта, абсолютизація стихій та комплексів у концепції Г. Башляра, жанрові заперечення Ж. Дерріда та М. Бланшо, пропаганда незавершеного „відкритого” тексту У. Еко всупереч класичній вимозі цілісності, споглядання літературного тексту як суцільної симуляції в системі Ж. Бодріяра та ін.). В умовах постнекласичної науки літературознавство вступає на шлях експериментального випробування всіх раніше заявлених систем та кодів, безупинно трансформуючись та синкретизуючись з іншими науками в найнесподіваніших композиціях.

Спробою інформаційного синтезу ідей постмодерної критики стала книга Перрі Андерсона „Витоки постмодернізму” (1998), в якій автор, простежуючи становлення терміна „постмодернізм”, наголошує на його нетривкості та минулості самого явища, хоч яким би резонансним воно не було: „Термін *postmodernismo* вперше вжив Федеріко де Оніс, друг Унамуно та Ортеги-і-Гассета, Він застосував його для опису консервативної течії у межах самого модернізму...” [1, с. 11]. „На кінець 50-х років, коли термін

„постмодернізм” з’являється знову, він опиняється в інших руках та відіграє роль негативного маркера для окреслення того, що менше, а не більше модерну. У 1959 р. у цьому значенні його одночасно стали використовувати соціолог Ч. Райт Міллс та критик Ірвінг Хоуї...” [1, с. 21]. Урешті, постмодернізм починають трактувати як стиль еклектики в архітектурі, живописі чи літературі, „стиль подвійного кодування”, за Чарльзом Дженксом. Він же оголосив постмодерн „всесвітньою цивілізацією плюралістичної толерантності та надлишкового вибору” у книзі „Мова постмодерністської архітектури” (1998). Постмодернізм був таким же щедрим, як і супермаркет. Він уперше доклав неймовірних зусиль, щоб осмислити літературу як товар (Жан Бодріяр), почав споглядати літературу та її інтерпретаторів із окремої наголошено незалежної точки споглядання, хоча вона ніколи не була конкретизована жодним із теоретиків. Думку Л. Вітгенштейна про „установку на спостереження”, попри весь апофеоз визнання його філософської величі, постмодерністи ігнорували.

Постмодернізм, хоча й розпочався не на теренах літератури, проте часто апелював до неї і, власне, вичерпався літературною критикою. Найбільший вплив на становлення критики постмодернізму, на думку П. Андерсона, на Заході мали праці „Поетика постмодернізму” [22] Лінди Хатчен та „Постмодерністське мистецтво” [25] Браяна Макхейла, які всіляко інтерпретували поняття „постмодерністського мистецтва” та прагли заявити про особливу постмодерну поетику та критику. (Тут в жодному разі не йдеться про формування постмодерністської критики в Україні, на яку ці дослідники не справили ніякого впливу). При цьому основна перевага постмодернізму та сутність його естетичного внеску в загальний розвиток світової науки про літературу заявлено як „перехід від поезії до белетристики” [13, с. 62], за висловом Стівена Коннора. Постмодерністи відмежовувалися, насамперед, від „нової критики”, феноменології, герменевтики. Певною мірою привласнюючи наратологію та деякі досягнення структуралізму, вони намагались синтезувати власний нарративний аналіз, як це маємо у праці Ендрю Гібсона „До постмодерністської теорії наративу” [19] (1990). Утім, поетологічні дослідження постмодерністів (від Гастона Башляра й Жака Дерріда до Моріса Бланшо й шизоаналізу Дельоза та Гваттарі) не можуть похизуватися цілісністю, як і несуперечливістю. Розвиваючись на запереченні модернізму, постмодернізм постав як його асистемна

гіпертрофія. Апелюючи до авторитету Террі Іглтона, нагадаємо наведену ним характеристику постмодерну: „Постмодернізм означає кінець модерності в сенсі знищення великих наративів істини, доцільності, науки, прогресу та універсальної емансипації, яка найкраще характеризувала модерн. Постмодерністські сподівання були не просто історично дискредитовані, а й надто небезпечні від самого початку, оскільки щедро комплектувалися в концептуальній гамівній сорочці” [14, с. 200]. Міркування Марка Гонтара [2] стосовно постмодернізму також виструнчені як зіставлення з модернізмом. Такий порівняльний підхід до ідентифікації постмодернізму як альтернативи модернізму надовго затримається в критиці, оскільки він правомірний та уможлиблює хоча б якусь систематизацію його неузгоджених категорій і методик.

Знаменитий трактат Ж.-Ф. Ліотара „Постмодерний стан” (1979) саме й зосереджений на увиразненні різниці між модернізмом та постмодернізмом, де останній є ідеологічною, політичною, соціальною і в тому числі літературною інституціоналізацією виокремлення та синтезу знання, своєрідною формою переінакшення вже здобутого, але ніяк не естетичним одкровенням.

Соціологізація постмодерна в трактаті Ж.-Ф. Ліотара – це наслідок поширення його терміносистеми на весь гуманітарний ряд наук, а не навпаки. На жаль, вплив постмодернізму на розвиток інших галузей знання не був тривким та послідовно всеосяжним, і саме з цієї причини його яскраві ідеї не утворили новий науковий гештальт, лише позначились на соціологічних схемах ХХ століття. Повна й остаточна соціологізація постмодернізму здійснена Фредриком Джеймсоном, який фактично стає рупором марксизму й матеріалізму в унісон до Террі Іглтона у його книзі „Чому Маркс був правий” [4]. На думку Ф. Джеймсона, „постмодернізм є не культурною домінантою цілком нового соціального порядку (чутка щодо якого – під іменем „постіндустріального суспільства” (Тут він натякає на Ліотара, який, власне, пов’язав постмодернізм з постіндустріальним суспільством. Вже сама ця алюзивна форма відсилання до джерела вказує на іронічне ставлення автора. – Т. Б.) – нещодавно промайнула в медіа), а лише відблиском та супровідним фактором ще однієї системної модифікації капіталізму” [3, с. 10]. Тож озирючи так коротко, як це тільки можливо, інтелектуальний шлях постмодерністської критики, мусимо визнати її неспроможність утворити новий гештальт у

науці. Великим досягненням постмодерністської критики було збурення інтересу до питомих змін суспільного життя, констатація численних когнітивних дисонансів.

Гордон Уїлер, загострюючи увагу на потужних понятійних процесах часу постмодерну, писав саме про здатність постмодерністів до відчуття непридатності старого наукового гештальту: „...Будь-які процеси, які спостерігаються в галузі сучасної психології і в людській культурі в цілому, включаючи нерозуміння власної природи та досвіду, є ознаками та симптомами фундаментальної культурної парадигми, глибокого й життеорієнтованого світогляду, який належить глобальній культурній традиції, що знаходиться у стані активної деконструкції та занепаду” [8, с. 28], сутність сучасного світогляду – „в дискредитації старої фундаментальної системи уявлень” [8, с. 29], постмодерністам тільки здалося, що її злаmano, „тектонічного зсуву” не відбулося.

Учений знаходить перспективну заміну посмодерністській критиці та науці в цілому. Г. Уїлер констатує: „Когнітивно-перцептивна гештальт-модель спричинила справжню революцію в полі когнітивної, а потім і всезагальної психології на початку минулого століття у працях Вертхаймера, Коффки, Келера та їхніх однодумців. Революція, що здійснилася, виявилася настільки масштабною, що гештальтпсихологію вже не можна називати окремою школою, її ідеї настільки проникли в інші галузі психології, що сьогодні взагалі не існує когнітивної психології, яка б не була за своєю природою глибоко гештальтною” [8, с. 37]. Віддаючи належне постмодерністським спробам якщо не переродження, то „переінакшення” системи смаків, канонів, жанрів тощо, мусимо визнати, що без їхнього революційного налаштування на оновлення – прямого когнітивного сприяння переродженню гештальта науки – сьогодні і далі б прогальмовувало на посиленнях до класиків. Натомість, межі літературознавства помітно стерлися, воно стало більш схильним до синтезу з іншими науками, і не тільки гуманітарними.

Зокрема, раптово виявилася спільність із нейронауками. У цьому плані цікавим виявився відгук Алана Річардсона на працю Марка Тернера „Літературне мислення” [32], розміщену в „Review” за 1998 р., де цілий номер був присвячений осмисленню новаторського підходу – когнітивного літературознавства. Так, А. Річардсон наголошував, що праця М. Тернера є проривом у

галузі літературознавства, яке, на його думку, загальмувало в неплідному теоретизуванні та впродовж всього ХХ століття не подарувало світу жодної вартісної ідеї. У М. Тернера такі цікаві ідеї він бачить, зокрема, у сфері осмислення образу: „Тернер починає з наголошення важливості сюжету – наративного образотворення – як „основного інструменту мислення”, що має вирішальне значення для планування, оцінки, пояснення, пригадування минулого, уявлення майбутнього. І в цьому Тернер може знайти спільників у середовищі дослідників штучного інтелекту, таких як Роджер Шанк та Джеррі Р. Хоббс, які так само розглядали наративні форми (сценарії, схеми, оповідання) стосовно людського пізнання” [27, с. 41]. Пов’язуючи когнітивний підхід М. Тернера з Хомським, Фоконьє, Локоффом, А. Річардсон запевняє в його перспективності та закликає до перегляду класичних категорій літературознавства на засадах когнітивістики.

Цікаву спробу оновлення терміносистеми літератури та інших видів мистецтва представлено у книзі „Мистецтво й когніція: інтеграція візуальних мистецтв у навчальному плані” [15] Артура Д. Ефленда. Книга є зразком використання когнітивного підходу до сфери мистецтв, зокрема 6-й розділ, „Образність у когнітивному висвітленні”, повністю присвячений вивченню художніх образів із залученням когнітивних методик. На думку А. Д. Ефленда, утворення імагологічної типології можливе за умови дотримання категоризації, наративізації та схематизації як основоположних принципів такого роду дослідження. Крім того, він назвав три провідних підходи до систематизації образності за іменами очільників відповідних напрямків: 1) Дж. Лакоффа й М. Джонсона у галузі когнітивної метафори, 2) дослідження екзистенції ментальних образів у психології Роджера Шефарда та 3) дослідження ментальної образності як перцептивної активності за методом С. Коссліна та Х. Гарднера (згідно з якою „квазі-живописні форми ментальної репрезентації називаються образністю”). Не втратила актуальності й теорія когнітивного розриву Л. Фестінгера [17; 18], яка дає можливість додаткових мотивацій у сенсі семантичного окреслення образних структур.

Власне, сучасні спроби перелічити та охарактеризувати основні типи психічного образу з їх можливою класифікацією йдуть від „Елементів психофізики” (1860) Г. Т. Фехнера. Певним подовженням цього напрямку стали праці Ф. Маккеллара, Е. Б. Тітченера, Д. О. Хебба, Г. Холта, Ж. Піаже, М. Дж. Хоровітца,

Б. Ломова [5; 6; 7; 9; 10;16; 21; 24] та ін. Когнітивний підхід у сюжетології демонструють М.-Л. Рьян та П. Стоквелл [29; 30]. Перегляд класичних категорій поезики під цим же кутом зору здійснили Н. Бабуц, К. Тейн, М. Гронас [12; 31; 20] та ін. Зустрічаються праці, в яких дослідники прагнуть поєднати певні досягнення чи категорії постмодерністської критики із когнітологією [26]. Чисельність досліджень із когнітивного літературознавства на Заході постійно зростає.

Алан Річардсон у статті „Нейроанатомія критики” (з виразним відсиланням до „Анатомії критики” Н. Фрая) накреслив основні напрями становлення сучасного когнітивного літературознавства на Заході: „Щоб допомогти побачити спрямування нової галузі дослідження, я хочу запропонувати такий евристичний підхід до класифікації: *когнітивна риторика* (Марк Тернер, когнітивна теорія метафори та представники концептуальної інтеграційної теорії); *когнітивна поезика* (безперечно насамперед Р. Цур, а також Міел і Хоган, які переглядають традиційні аспекти поезики та зацікавлені в розвитку емпіричних методологій); *когнітивна наратологія* (сам термін уведений Германом і Джейн , включає когнітивну наратологію в контакт з комп'ютерними технологіями та когнітивною психологією); *когнітивний матеріалізм* (від Спольські до Харт та Грейн) з усіма їхніми дискусіями про когнітивний історизм; *когнітивна естетика* (зараз цим займаються Есрок і Скеррі, ці дослідження пов'язані переважно з художньою презентацією та аналізом чуттєвого досвіду в поєднанні з традиційними естетичними концепціями інтенсивності краси). *Біопоетику* (від Тернера до Керролл та Сторі) можна розглядати окремо, оскільки вона не підпадає під загальне визначення „когнітивної критики”, бо має тенденцію не брати до уваги цілі мовні та когнітивні рівні твору , коливаючись між еволюційною біологією та літературним біхевіоризмом” [28]. Всіляко підштовхуючи літературну критику до співпраці з нейронауками, вчений пророкує роковит на ґрунті синкретичного співфункціонування цих наук.

Синкретичне спрямування новітньої літературної критики як єдино вірного шляху його оновлення та розвитку відзначалось багатьма дослідниками. Зокрема, О. В. Червінська зауважувала: „Сучасна наукова практика, завдяки залученню до її студіювань фантастичних технічних можливостей, буквально санкціонує поживлення обміну продуктивними думками між своєю

аналітичною традицією та контекстом різноманітних дискурсивних течій за її межами” [11, с. 10]. Впорядкування сфери літературознавства можливе сьогодні лише за умови захоплення в поле його впливу інших дисциплін, зокрема тих, які спираються на дослідження психо-фізіологічних закономірностей у формуванні людської свідомості (зادля надання думці ґрунтовної мотивації). Одним із напрямів встановлення нового літературознавчого гешталту з більш мотивованою термінологічною системою може стати залучення коґнітології в усьому її розмаїтті.

Зміни в галузі людського мислення та, відповідно, поведінкових кліше – глобальні. Якщо раніше „нелінійне” мислення становило виняток, було притаманне лише деяким науковцям, то нині воно стає набутком мас. Наука як спосіб впорядкування хаосу давно втратила свої переваги в боротьбі з наростаючим інформаційним полем. Всесвіт не піддається впорядкуванню, не дає на запити нашого мозку простих і вичерпних відповідей. Уявлення про світ як детермінований хаос, прагнення створити „відкриту” (за У. Еко) систему аналітики цього нового світу підносить на перше місце науки про *cogito* та *psyche*. Оскільки саме ці категорії становлять окреслену завершеність будь-якого нелінійного процесу мислення, їм випадає стати основою у дослідній складовій будь-якої методики пізнання в майбутньому. Закони думки та закони літератури є породженням одного й того самого людського мислення, отже, їхня взаємозумовленість та наскрізна детермінованість мають бути запорукою майбутніх інтелектуальних злетів.

1. *Андерсон П.* Истоки постмодерна / Перри Андерсон ; [пер. с англ. А. Апполонова]. – М. : Территория будущего, 2011. – 202 с.
2. *Гонтар М.* Постмодернизм во Франции: определение, критерии, периодизация [Электронный ресурс] / Марк Гонтар ; [пер. Н. Т. Пахсарьян]. <http://www.natara.msk.ru/bibliograficheskij-ukazatel/gontar-m-postmodernizm-vo-frantsii-opredelenie-kriterii-periodizatsiya.html>.
3. *Джеймисон Ф.* Постмодернизм, або Логіка культури пізнього капіталізму / Фредрик Джеймисон ; [пер. з англ. П. Дениска]. – К. : Курс, 2008. – 504 с.
4. *Иглтон Т.* Почему Маркс был прав / Терри Иглтон ; [пер. с англ. П. Норвилло]. – М. : Карьера Пресс, 2012. – 304 с.
5. *Ломов Б. Ф.* Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 444 с.
6. *Ломов Б. Ф.* О системном подходе в психологии / Б. Ф. Ломов // Вопросы психологии. – 1975. – № 2. – С. 31–45.

7. *Пиаже Ж.* Избранные психологические труды : [пер. с фр.] / Жан Пиаже. – М. : Просвещение, 1969. – 659 с.
8. *Уилер Г.* Гештальттерапия постмодерна: за пределами индивидуализма / Гордон Уилер ; [пер. с англ. О. Ю. Донец]. – М. : Смысл; ЧеРо, 2005. – 491 с.
9. *Хэбб Д. О.* Об образах / Д. О. Хэбб // Зрительные образы: феноменология и эксперимент. – Душанбе, 1971. – Ч. 1. – С. 145–164.
10. *Хольт Г.* Образы: возвращение из изгнания / Г. Хольт // Зрительные образы: феноменология и эксперимент. – Душанбе, 1971. – Ч. 1. – С. 51–71.
11. *Червінська О. В.* Аргументи форми / О. В. Червінська. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. – 384 с.
12. *Babuts N.* Mimesis in a Cognitive Perspective / Nicolae Babuts. – New Brunswick : Transaction Publisher, 2011. – 215 p.
13. *Connor S.* Postmodernism and literature / Steven Connor // Postmodernism / Ed. By Connor Steven. – Cambridge : Cambridge UP, 2004. – P. 62–81.
14. *Eagleton T.* Literary Theory: An introduction / Terry Eagleton. – 2nd edition. – Minneapolis : University of Minnesota Press, 1996. – 234 p.
15. *Efland A.* Imagination in Cognition / Arthur Efland // Art and cognition: integrating the visual arts in the curriculum. – New York : Teachers College Press, 2002. – P. 133–155.
16. *Ernest C. H.* Imagery ability and cognition: A critical review / C. H. Ernest // Journal of Mental Imagery. – 1977. – Vol. 2. – P. 181–216.
17. *Festinger L.* A theory of cognitive dissonance / Leon Festinger. – Stanford : Stanford University Press, 1957. – 291 p.
18. *Festinger L.* Conflict, decision and dissonance / Leon Festinger. – Stanford : Stanford University Press, 1964. – 170 p.
19. *Gibson A.* Towards a Postmodern Theory of Narrative / Andrew Gibson. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 1996. – 300 p.
20. *Gronas M.* Cognitive poetics and cultural memory / Mikhail Gronas. – London : Routledge, 2011. – 185 p.
21. *Horowitz M. J.* Image formation and cognition / Mardi Jon Horowitz. – New York : Appleton-Century-Crofts, 1970. – 350 p.
22. *Hutcheon L.* A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction / Linda Hutcheon. – New York : Routledge, 1988. – 288 p.
23. *Kirby A.* The Death of Postmodernism and Beyond [Electronic resource] / Alan Kirby // Philosophy Now. – 2006. – Issue 58. – Available at : https://philosophynow.org/issues/58/The_Death_of_Postmodernism_And_Beyond.
24. *MacKellar P.* Imagery from standpoint of introspection / Peter MacKellar // The function and nature of imagery / ed. by Peter W. Sheehan. – New York : Academic Press, 1972. – 409 p.
25. *McHale B.* Postmodernist Fiction / Brian McHale. – London : Methuen, 1987. – 278 p.
26. *Panagiotidou M.-E.* A Cognitive Approach to Intertextuality: the case of semantic intertextual frames / Maria-Eirini Panagiotidou // Newcastle

- Working Papers in Linguistics. – 2011. – Vol. 17. – P. 173–189.
27. *Richardson A.* A Review of Mark Turner's "The Literary Mind" / Alan Richardson // Review. – 1998. – № 20 – P. 39–48.
  28. *Richardson A.* A Neuroanatomy of Criticism: Mapping Literary Scholarship on Minds, Texts, and Brains [Electronic resource] / Alan Richardson // The Work of Fiction. Cognition, Culture, and Complexity / ed. by Alan Richardson and Ellen Spolsky. – Burlington : Ashgate, 2004. – Available at : <http://cogweb.ucla.edu/Culture/WoF/eventsr.html>.
  29. *Ryan M.-L.* Cheap Plot Tricks, Plot Holes, and Narrative Design / Marie-Laure Ryan // Narrative. – Vol. 17. – No. 1, January 2009. – P. 56–75.
  30. *Stockwell P.* Cognitive poetics: An introduction / Peter Stockwell. – Hoboken : Routledge, 2002. – 204 p.
  31. *Thein K.* The beginnings: Mimesis and Human Mind in some early theories of representation / Karel Thein // Mimesis: metaphysics, cognition, pragmatics / ed. by Gregory Currie; Petr Kořátko; Martin Pokorný . – London : College Publications, 2012. – P. 220–256.
  32. *Turner M.* The Literary Mind: The Origin of Thought and Language / Mark Turner. – New York : Oxford University Press, 1996. – 187 p.

КОГНИТОЛОГИЧЕСКИЙ ПОВОРОТ ИСТОРИЧЕСКОГО ПУТИ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ

Татьяна Владимировна Бовсуновская

orcid.org/0000-0002-2018-4674

tetyanabov@gmail.com

*Доктор филологических наук, профессор
Кафедра зарубежной литературы*

*Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
Бульвар Шевченко, 14, 01001, г. Киев, Украина*

Аннотация. Представлен аналитический обзор становления литературоведения за последние полвека, преимущественно в его интеграции с когнитивными науками. В частности, речь идет о переосмыслении постмодернистской критики в связи с ее неспособностью создать новый научный гештальт. Впрочем, отмечено, что именно постмодернистская критика обнаружила наиболее актуальные когнитивные диссонансы конца XX – начала XXI веков и спровоцировала интеграцию литературоведения с дисциплинами естественного цикла. Отсюда большой интерес современников к когнитологии, синергетике и постнеклассическим теориям развития. В статье высказано предположение о плодотворном развитии когнитивного литературоведения в будущем.

Ключевые слова: гештальт, постмодернизм, когнитивное литературоведение, метод, историография литературоведения, интерпретация, гештальт-модель, терминосистема, синтез, нарратология.

KOGNITIVE CHANGES OF HISTORICAL PATH OF THE LITERARY CRITICISM

Tatyana Bovsunivska

orcid.org/0000-0002-2018-4674

tetyanabov@gmail.com

Department of Foreign Literature

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Taras Shevchenko Blvd., 14, 01601, Kyiv, Ukraine

Abstract. The article includes an analytical review of literary criticism of the last half-century, mainly in its integration with cognitive sciences. In particular, it is about rethinking postmodern criticism for its inability to create new scientific gestalt. The article draws attention to the tautological nature of the terminology of contemporary literary criticism (image – actant – a simulacrum – eidos – rhizome, etc.). However, it noted that the postmodern criticism has identified the most relevant cognitive dissonance of XX – early XXI centuries and triggered integration of literary criticism with disciplines of natural sciences (neuroscience, the study of artificial intelligence, cognitive psychology, cognitive linguistics, cognitive philosophy, cognitive cultural studies and so on). Paying tribute to postmodernist attempts if not modifications, at least “rethinking” the system of flavors, canons, genres, etc., must recognize that without their revolutionary configuration upgrade – direct cognitive promote regeneration of the gestalt science – modernity has continued to be in a state of “theoretical innocence”. Hence the great interest to contemporary cognitive science, synergy, Postnonclassical theories of human and Universe development. The article suggested the development of cognitive literary criticism. The conclusion of important interdisciplinary concepts and terms is faced at the resent time. The cognitive sciences today (from humanities to natural-science cycle) is the unique field of research, which has a uniform terminology system, which, in turn, contributes to the formation of a new gestalt of science. The universal character of terminological system of the cognitive sciences also assures that the unity of the laws of human thought should be seen as the foundation of any modern sciences.

Keywords: Gestalt, postmodernism, cognitive literary criticism, method, literary historiography, interpretation, Gestalt model, terminological system, synthesis, narratology.

References

1. Anderson P. *Istoki postmoderna* [The Origins of Postmodernity]. Moscow, 2011, 202 p. (in Russian).
2. Gontard M. *Postmodernizm vo Frantsii: opredelenie, kriterii, periodizatsiia* [Le postmodernisme en France: définition, critères, périodisation]. Available at: <http://www.natapa.msk.ru/bibliograficheskiy-ukazatel/gontar-m-postmodernizm-vo-frantsii-opredelenie-kriterii-periodizatsiya.html> (accessed 2 October 2015). (in Russian).

3. Jameson F. *Postmodernizm, abo Lohika kul'tury pizn'oho kapitalizmu* [Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism]. Kyiv, 2008, 504 p. (in Ukrainian).
4. Eagleton T. *Pochemu Marks byl prav* [Why Marx Was Right]. Moscow, 2012, 304 p. (in Russian).
5. Lomov B. F. *Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psikhologii* [Theoretical and methodological problems of psychology]. Moscow, 1984, 444 p. (in Russian).
6. Lomov B. F. O sistemnom podkhode v psikhologii [About System approach in psychology]. *Voprosy psikhologii*, 1975, no. 2, pp. 31–45. (in Russian)
7. Piage J. *Izbrannye psikhologicheskie trudy* [Collection of psychological works]. Moscow, 1969, 659 pp. (in Russian).
8. Wheeler G. *Geshtal'tterapiia postmoderna: za predelami individualizma* [Beyond individualism: Toward a new understanding – Gestalt therapy of the postmodern]. Moscow, 2005, 491 p. (in Russian).
9. Hebb D. O. Ob obrazakh [On images]. In: *Zritel'nye obrazy: fenomenologiiia i eksperiment* [Visualizations: phenomenology and experiment]. Dushanbe, 1971, part 1, pp. 145–164. (in Russian).
10. Holt G. Images: return from exile In: *Zritel'nye obrazy: fenomenologiiia i eksperiment* [Visualizations: phenomenology and experiment]. Dushanbe, 1971, part 1, pp. 51–71pp. (in Russian).
11. Chervinska O. V. *Arhumenty formy* [The argument of forms]. Chernivtsi, 2015, 384 p. (in Ukrainian).
12. Babuts N. *Mimesis in a Cognitive Perspective*. New Brunswick, 2011, 215 p.
13. Connor S. Postmodernism and literature. In: *Postmodernism*. Cambridge, 2004, pp. 62–81.
14. Eagleton T. *Literary Theory: An introduction*. Minneapolis, 1996, 234 p.
15. Efland A. Imagination in Cognition. In: *Art and cognition: integrating the visual arts in the curriculum*. New York, 2002, pp. 133–155.
16. Ernest C. H. Imagery ability and cognition: A critical review. *Journal of Mental Imagery*, 1977, vol. 2, pp. 181–216.
17. Festinger L. *A theory of cognitive dissonance*. Stanford, 1957, 291 p.
18. Festinger L. *Conflict, decision and dissonance*. Stanford, 1964, 170 p.
19. Gibson A. *Towards a Postmodern Theory of Narrative*. Edinburgh, 1996, 300 p.
20. Gronas M. *Cognitive poetics and cultural memory*. London, 2011, 185 p.
21. Horowitz M. J. *Image formation and cognition*. New York, 1970, 350 p.
22. Hutcheon L. *A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction*. New York, 1988, 288 p.
23. Kirby A. The Death of Postmodernism and Beyond. *Philosophy Now*, 2006, issue 58. Available at: https://philosophynow.org/issues/58/The_Death_of_Postmodernism_And_Beyond (accessed 2 October 2015).
24. MacKellar P. Imagery from standpoint of introspection. In: *The function and nature of imagery*. New York, 1972, 409 p.
25. McHale B. *Postmodernist Fiction*. London, 1987, 278 p.

26. Panagiotidou M.-E. A Cognitive Approach to Intertextuality: the case of semantic intertextual frames. *Newcastle Working Papers in Linguistics*, 2011, vol.17, pp. 173–189.
27. Richardson A. A Review of Mark Turner's "The Literary Mind". *Review*, 1998, no. 20, pp. 39–48.
28. Richardson A. A Neuroanatomy of Criticism: Mapping Literary Scholarship on Minds, Texts, and Brains. In: *The Work of Fiction. Cognition, Culture, and Complexity*. Burlington, 2004. Available at: <http://cogweb.ucla.edu/Culture/WoF/eventsr.html> (accessed 2 October 2015).
29. Ryan M.-L. Cheap Plot Tricks, Plot Holes, and Narrative Design. *Narrative*, January 2009, vol. 17, no. 1, pp. 56–75.
30. Stockwell P. *Cognitive poetics: An introduction*. Hoboken, 2002, 204 p.
31. Thein K. The beginnings: Mimesis and Human Mind in some early theories of representation. In: *Mimesis: metaphysics, cognition, pragmatics*. London, 2012, pp. 220–256.
32. Turner M. *The Literary Mind: The Origin of Thought and Language*. New York, 1996, 187 p.

Suggested citation

Bovsunivska T. Kognitolozhichni zminy istorychnoho shliakhu literaturoznavstva [Cognitive Changes of Historical Path of the Literary Criticism]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2015, no. 91, pp. 110–122. (in Ukrainian).

Стаття прийнята до друку 15.10.2015 р.